

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING XAVFLI RETSIDIVIST DEB TOPILGAN SHAXSLAR BILAN ISHLASHNING MAZMUNI

Eminov Nurullo Shuxratjon o'g'li
O'zbekiston Respublikasi IIV
Akademiya 3 o'quv kursi kursanti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada profilaktika inspektorining xavfli retdivist deb topilgan shaxslar bilan ishlash faoliyatining mazmun-mohiyatini, o'ziga xos xususiyatlarini, adabiyotlarda mavzuga aloqador jummlarni keltirib o'tib mavzuni ilmiy tahlil qilgan.

Kalit so'zlar: *xavfli retdivist, huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasi, o'ta xavli retdivist, kompleks mexanizm.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье инспектор по профилактике научно проанализировал содержание деятельности инспектора по профилактике, работающей с лицами, признанными опасными рецидивистами.

Ключевые слова: *опасный рецидив, специальная профилактика преступлений, особо опасный рецидивист, комплексный механизм.*

ANNOTATION

In this article, the prevention inspector scientifically analyzed the content of the activity of the preventive inspector working with the persons who were found to be dangerous recidivists.

Key words: *dangerous recidivism, special prevention of crimes, high-risk recidivist, complex mechanism.*

Jinoyatchilikka ta'sir o'tkazishning jinoyat-huquqiy choralari takomillashtirish jinoyat sodir etgan shaxslar, shu jumladan takroran jinoyat sodir etganlarning jinoiy javobgarligini yanada tabaqalashtirishni taqozo etadi. Amaldagi jinoyat qonunchiligida takroriy jinoyatchilikning har xil turlariga turlicha baho beriladi. Ayrim hollarda ilgari jinoyat sodir etgan shaxs tomonidan jinoyat sodir etilishi qilmishni baholashga ta'sir ko'rsatadi, ayrim hollarda esa javobgarlikni og'irlashtiruvchi holat hisoblanadi (agar sud uni shunday deb topishdan bosh tortmasa). Qonunda belgilangan hollarda jinoyatni takroran sodir etganlik sudning ozodlikdan mahram qilish muassasasi rejimining turini tanlashini belgilaydi. Takroran jinoyat sodir etish mahkumning shaxsini tavsiflash uchun ham muhim, shuningdek tarbiya ishini tashkil etishda hisobga olinadi. Retsidiv va takroriylik - bir-biri bilan uzviy bog'langan, biroq mustaqil tushunchalar. Aybdoming ilgari sodir etilgan jinoyat uchun sudlanganlik belgisining mavjudligi takroriylikka sifat jihatidan boshqacha mazmun baxsh etadi va yangi tushuncha -

retsidiv jinoyatchilikini yuzaga keltiradi. Bu erda gap faqat ko'p sonli jinoyatlar sodir etishning boshqa turlariga taqqoslaganda retsidivning ijtimoiy xavflilik darajasi yuqoriroq ekanligida emas. Bu erda retsidivning o'ziga xos belgisi - shaxs ilgari sudlanganligi va o'z qilmishiga sud, binobarin, davlat baho berganligi faktiga bepisandligi birinchi o'ringa chiqadi. Retsidiv cushunchasi, uning turlari va tavsifi masalalari jinoyat huquqi huquqi nazariyasi va kriminologiyada ko'p yiliardan beri o'rganilib kelinadi. Shunga qaramay, takroriy jinoyat sodir etgan shaxsni retsidivistlar qatoriga, ko'rib chiqilayotgan hodisani esa - retsidivga kiritish imkonini beruvchi belgilarni tanlash yuzasidan kiritilgan muayyan takliflar o'rtasida jiddiy tafovutlar mavjud. Bu tafovutlar muayyan darajada ob'ektiv xususiyatga ega, chunki «retsidiv» tushunchasi turli fanlar: jinoyat huquqi, kriminologiya, axloq tozatishtish-mehnat (jinoyat-ijroiya) huquqiy vakillari tomonidan qo'llaniladi. Tegishli ravishda huquqiy (legal), kriminologik, penitensiar retsidiv farqlanadi¹

Ayni vaqtda, fanning bir tarmog'i doirasida retsidiv va uning belgilarini aniqlash borasidagi tafovutlar ancha kattadir. Retsidivni tavsiflash uchun turli mualliflar tomonidan taklif qilingan belgilarni atroflicha ko'rib chiqish o'rinli bo'ladi. Huquqiy (legal) retsidiv tushunchasidan boshlaymiz. Masalan, P.F. Grishanin retsidiv va retsidivistni tavsiflovchi huquqiy belgilar qatoriga quyidagilarni kiritadi: 1) aybdoming ikki yoki undan ortiq jinoyat sodir etganligi; 2) aybdor takroriy jinoyat sodir etishdan oldin ilgari sodir etilgan jinoyat uchun sudlanganlik holatining mavjudligi; 3) aybdor sudlanishdan oldin va keyin sodir etgan jinoyatlar qasddan sodir etilganligi²

Dasdabki ikki belgi huquqiy retsidivni baholashda deyarli barcha olimlar tomonidan qayd etilad³ Uchinchi belgi xususida har xil fikrlar ilgari surilgan. Masalan, V.N. Vasilchenko fikricha, ayb shakli retsidiv belgisi sifatida faqat sudlangandan keyin sodir etilgan jinoyatni baholashda hisobga olinishi lozim.

Ayrim tadqiqotchilar jinoyatchi ilgari sodir etilgan jinoyat uchun jazoni (to'liq yoki qisman) o'taganligini ham retsidivning muqarrar belgisi deb hisoblaydilar⁴

Bayon etilgan yondashuvga ko'ra, mahkum sud hukmi qonuniy kuchga kirgani zahoti takroriy jinoyat sodir etgan bo'lsa, u retsidivist deb topilmaydi; biroq mahkum oradan o'n kun o'tgach ozodlikdan mahrum qilish joyida sodir etgan jinoyat uni

¹ Карпец И.И. Проблема преступности. - М., 1969. - С. 113-115; Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. - М., 1969. - С.179; Рецидивная преступность: понятие и криминологическая характеристика / Пиедре А.М. и др. - Рига, 1963.-С.10-М.

² Гришанин П.Ф. Социально-правовые проблемы борьбы с рецидивной преступностью. - М » 1981. - С.5; Бушкова С.Д. Уголовно-правовое понятие рецидива и его виды // Проблемы уголовно-правовой борьбы с преступностью. - М., 1959. - С.35; Иватенко А.В. Многократные рецидивист, не признанные особо опасными; криминологический и уголовно-правовой аспект: Автореф. диссертации канд. юрид. наук. - Томск. 1986. - С.9.

³ Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. - М., 1972. - 312-б.; Яковлев А.М. Борьба с рецидивной преступностью. - М., 1964. - С. 8.

⁴ Трайнин А.Л. Уголовное право. Часть общая. - М., 1929. - С.288; Галиагбаров Р., Ефимов Б. Множественность преступных деяний как институт советского уголовного права // Советская юстиция. 1967. - С.5; Книге Х. Понятие рецидива преступления в уголовном праве и криминологии // Труды по правоведению

retsdivistga aylantiradi. Bu fikrga qo'shilish qxyin. Bizning nazarimizda, V.I. Popovning quyidagi fikri to'g'riroq: «...muddatli jazoning samarasizligi sud tomonidan tayinlangan muddat to'liq o'tmagunicha qayd etilishi mumkin emas. Takroriy jinoyatni retsdiv deb topishning sharti sifatida jazoni to'liq o'tash talabi esa qonunga va retsdiv jinoyatcliilikka qarshi kurash amaliyotiga ziddir⁵

Demak, jazoni o'taganlik (ya'ni mahkumga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatilganlik) fakti emas, balki shaxs jazoga hukm etilganligi va davlat organi sifatidagi sud tomonidan uning qilmishiga salbiy baho berilganligi muhimroqdir. Bu yondashuvning tasdig'i sifatida jinoyat qonunchiligida o'ta xavfli retsdivist tushunchasiga berilgan ta'rifga murojaat etamiz. Shu narsa diqqatga sazovorki, bu erda shaxs jazoni to'liq yoki qisman o'taganligi emas, balki shaxs sodir etgan jinoyatlarning xususiy ati, sudlanganlik holatlarining soni, shuningdek tayinlangan jazo e'tiborga olingan (O'zR JKning 34-, 56-moddalari). Binobarin, jazoni o'taganlik faktidan retsdivni aniqlashda emas, balki uning turlarini tasniflashda foydalanish mumkin. Ayrim mualliflar shaxsni retsdivist deb topishni faqat og'ir jinoyatlar sodir etish⁶

Retsdivda jinoyatlarning ijtimoiy xavflilik darajasiga ko'ra retsdivistlarni bunday tasniflash umuman retsdiv jinoyatchilikning tarkibi va xususiyatini yanada teranroq tushunish imkonini beradi. Uncha og'ir bo'lmagan jinoyatlar sodir etgan shaxslar ham retsdivistlar deb topilishi mumkin. Mazkur retsdiv turining farqlanishi shu bilan bog'liqki, uncha og'ir bo'lmagan jinoyatlar uchun ko'p karra sudlanish hollari jinoyat qonuniga rioya etish zaruratiga bepisandlikdan dalolat beradi va ilgari sudlanmagan shaxs tomonidan sodir etilgan ayni shu qilmishlarga nisbatan boshqacha baholashni taqozo etadi.

Oldingi jinoyatning keyingi jinoyatlarga ta'siri jinoyat-huquqiy adabiyotlarda maxsus ko'rilmagan. Masalan, A.S. Nikiforov shaxsning barqaror turdosh salbiy xususiyatlari namoyon bo'luvchi qilmishlarga o'zaro bog'liq, deb hisoblaydi. Agar jinoyatlar aybdor shaxsining ularda o'z aksini topgan salbiy xususiyadariga ko'ra har xil bo'lsa, bu hatto jinoyatlar majmui ham emas, balki jinoyatlar yig'indisi hisoblanadi². X. Kings bu borada o'z mulohazasini bayon etar ekan, shunday yozadi: agar shaxs jazoni o'tash paytida axloqan tuzalmay, o'z g'ayriijtimoiy moyilliklarini biroz o'zgartirgan va yangi boshqa xil jinoyat sodir etgan bo'lsa, bu umumiy retsdiv sifatida qaraladi. Agar shaxs axloqan tuzalib, keyinchalik unda g'ayriijtimoiy moyilliklar qayta shakllangan va u yangi jinoyat sodir etgan bo'lsa, ayni holda tasodifiy retsdiv to'g'risida so'z yuritish mumkin. U yoki bu jinoyatni umumiy yoki tasodifiy retsdiv sifatida baholashda yangi jinoyat sodir etilgan vaqt mezon bo'lib xizmat qiladi. Agar yangi jinoyat sudlanganlik holati tugatilishi yoki olib tashlanishidan oldin sodir etilgan bo'lsa, bu umumiy retsdiv bo'ladi, bordiyu jinoyat sudlanganlik holati

⁵ Попов В.И. Особо опасный рецидив и его предупреждение органами внутренних дел. - Киев, 1975. - С.11.

⁶ Ткачевский Ю.М. Досрочное освобождение от наказания. - М., 1961. - С.49

tugatilganidan yoki olib tashlanganidan so'ng sodir etilgan bo'lsa, bu tasodifiy retsivid bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Карпец И.И. Проблема преступности. - М., 1969. - С. 113-115; Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. - М., 1969. - С.179; Рецидивная преступность: понятие и криминологическая характеристика / Пиедре А.М. и др. - Рига, 1963.-С .10-М
2. Гришанин П.Ф. Социально-правовые проблемы борьбы с рецидивной преступностью. - М » 1981. - С.5; Бушкова С Д . Уголовно-правовое понятие рецидива и его виды // Проблемы уголовно-правовой борьбы с преступностью. - М., 1989. - С.35; Иватенко А.В. Многократные рецидивист, не признанные особо опасными; криминологический и уголовно-правовой аспект: Автореф. диссертации канд. юрид. наук. - Томск. 1986. - С.9.
3. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. - М., 1972. - 312-б.; Яковлев А.М. Борьба с рецидивной преступностью. - М., 1964. -С .8.
4. Трайнин А.П. Уголовное право. Часть общая. - М., 1929. -С.288; Галиагбаров Р., Ефимов Б. Множественность преступных деяний как институт советского уголовного права // Советская юстиция. 1967. - С.5; Книге Х. Понятие рецидива преступления в уголовном праве и криминологии // Труды по правоведению
5. Попов В.И. Особо опасный рецидив и его предупреждение органами внутренних дел. - Киев, 1975. - С .11 .
6. Ткачевский Ю.М. Досрочное освобождение от наказания. - М., 1961. - С.49